



הלכות והליכות בענין "ראש השנה שחל בשבת"

הדלקת נר של שבת ויום טוב

ר"ה שחל בשבת מדליקים נרות ומכריכים "אשקב"ו להדליק נר של שבת ויום טוב" (עין משנ"ב רסג ס"ק כד - מח).

צורת ההדלקה: מדליקה תחילה [כבכל שבת], ואח"כ מברכת להדליק נר של שבת ויו"ט (משנ"ב רסג ס"ק כד), הטעם שמדליקה תחילה: משום שאם תברך תחילה הוי כאילו קיבלה לשבת בפירוש ושוב אסורה להדליק (משנ"ב רסג ס"ק כז).

זמן הדלקה: ויש להקפיד להדליק נרות מבעוד יום קודם שקיעת החמה ולא כמו ביו"ט שחל בחול שיש הנהוגים להדליק משתחשך.

קבלת שבת - ותפילת מעריב

בקבלת שבת אומרים רק "מזמור שיר ליום השבת" ו"ה' מלך" ואין אומרים "לכו נרננה" "לכה דודי" ופרק "במה מדליקין" (ש"ע ער ב, מט"א תקפב ב).

והטעם: לפי שנאמר בו פני שבת נקבלה, והוי כמבייש את יו"ט שדווקא פני שבת ולא יו"ט (בית דור לר' יוסף דוד משאלניקי ח"א דסד, אלף למטה תרכה סז). טעם אחר: לא פלוג מיו"ט שחל להיות בערב שבת (לבוש ער כא).

נוסח ספרד - מתחילים "מזמור לדוד" אומרים בלכה דודי שני בתים ראשונים ושני בתים אחרונים (מט"א תרכה מא, אלף המגן תרכה נו).

והטעם: משום שיו"ט הוא זמן של שמחה ואין לעורר בו אבלות על איחור הגאולה שזהו תוכן הפזמונים האמצעים קומי צאי, התעוררי, משא"כ ב' פזמונים הראשונים והאחרונים תוכנם הוא לקבל את השבת.

"לעילא ולעילא" בקבלת שבת: בקדיש יתום שלאחר קבלת שבת כופלין "לעילא ולעילא" אף שעדיין יום, והטעם: כיון שקיבל על עצמו קדושת היום (קיצור הלכות מועדים להגר"ש דבילצקי זצ"ל).

אמירת פסוק "תקעו בחודש שופר" לנוהגים לומר בכל שבת לפני שמו"ע פסוק (שמות לא, טז) "ושמרו בני ישראל" בר"ה אומרים גם פסוק (תהילים פא, ד) "תקעו בחודש שופר" (משנ"ב תקב ס"ק א, מט"א תקפב ב). אומרים תחילה פסוק "ושמרו" ואחר כך פסוק "תקעו בחודש שופר" (מט"א תקפב ב), והטעם: דתדיר [שבת] ואינו תדיר [ראש השנה] תדיר קודם.

"את יום השבת הזה": בברכת "יתתן לנו" אומר "את יום השבת הזה זכרון תרועה" ולא "יום תרועה" (ש"ע תקפב ז), והטעם: משום שלא תוקעים בשופר, ולא הוי יום תרועה אלא רק זכרון תרועה.

וכן ב"אלהינו ואלהינו שבתפילות" רצה והחלצינו והנחלינו שבת קדשך".

להוריד דמעות: נהגו להוריד דמעות בתפלת ר"ה אף כשחל בשבת (מט"א תקפב כח).

חזרת הש"ץ תפילת מעריב

"ויכלו השמים": אומר "ויכולו השמים" ככל שבת (מט"א תקפב ג כד).

"המלך הקדוש": ובברכת מעין שבע [מגן אבות] אומר "המלך הקדוש" (ש"ע מט"א תקפב ג), והטעם: לפי שעכשיו הם ימי דין שהקב"ה יושב ודן את העולם ומראה מלכותו וממשלתו שהוא בכל משלה (לבוש תקפב ב).

הטעם שחותם בשבת בלבד (מט"א תקפב ב): ואין מזכיר כלל "יום הזכרון הזה": והטעם: לפי שזו החזרה נתקנה רק בשבת מפני הסכנה ואלמלא שבת לא היה ש"ץ יורד לפני התיבה, ואינה מעיקר חוב תפילה, ונמצא שלא נתחייב בה היום כלל (שבת כד, ב, משנ"ב תריס ס"ק יא).

שלום עליכם - זמירות שבת

יש הנוהגים: שאין שרים "שלום עליכם" בשיו"ט חל בשבת (קצה המטה תקפג, וכן נהג הגרשז"א שלמי מועד ח). יש הנוהגים: לשיר עד צאתכם לשלום בנעימה אך לא בשירה וזימרה, והטעם: לפי שספרי חיים וספר מתים פתוחים וצריך להיות ירא וחרד מאימת הדין, וכן א"א "אזמר בשבחיו" (מט"א תקפב א).

שלום זכר - יש כתבו שאין לעשות בריכו עם כבשאר שבתות, וגם אין מכריזים בבית הכנסת (הגרשז"א ה"ש ב ב, אוצר הברית ח"א פ"ג סי' ב הערה יז).

קידוש - מקדש על הכוס ומתחיל בויכלו ואומר קידוש של יום הזכרון ומזכיר של שבת באמצע ובחתימה (עיין משנ"ב רעא ס"ק מה).

ברכת המזון - אומר "רצה" ואח"כ "יעלה ויבוא" בסוף ברכת המזון אומר "הרחמן" של שבת ושל ראש השנה (מט"א תקפג ד לוח א"י) וא"א הרחמן של יו"ט.

תפילת שחרית

ברכות שמע: אומר "הכל יודוך" "אל אדון" "לא אל אשר שבת" כשבת (מטה אפרים תקפד ט).

אבינו מלכנו - אין אומרים א"מ בשבת (רמ"א תקפד א, מט"א שם יא).

והטעם: לפי שאין מבקשים בקשות בשבת (ר"ן ר"ה ט, א, משנ"ב שם ס"ק ד).

טעם אחר: לפי שנתקן כנגד ברכת שמו"ע של חול, וכשמתפללים שמו"ע של חול אומרים כנגדם, וכשחל בשבת לא מתפללים י"ח ברכות ואין צורך לכשנגדם (לבוש תקפה ב).

פתיחת הארון - "י"ג מידות"

יש הנוהגים: לומר י"ג מידות בשבת (מט"א תקפד מז), ויש הנוהגים: שלא לומר (קצוש"ע קכט יב, לוח א"י).

החזרת הספר כשמחזירים הספר אומרים "מזמור לדוד" בשבת (מט"א תקצ יז).

ראש השנה שחל בשבת לענין שופר

י"ט שחל להיות בשבת לא תוקעים בשופר (שו"ע תקפה, ה)

והטעם: לפי שחששו שמא ילך הבעל תוקע ללמוד אצל בקי ויעביר את השופר ד' אמות ברה"ר ויעבור על איסור טלמול ולפי שחלול שבת בעשה ולא תעשה ושופר רק עשה ואינו דוחה עשה ולא תעשה (גמרא, משנ"ב שם ס"ק יג).

לימוד הלכות שופר: בספר לקט יושר (עמוד קכה) כתב שר"ה שחל בשבת טוב ללמוד הלכות שופר כי דבר בעיתו מה טוב.

תפלת מוסף - בתפילת שמו"ע של מוסף מזכיר של שבת "ואת מוספי יום השבת ויום הזכרון הזה".

"ארשת שפתינו": אין אומרים בשבת כי איך יאמרו מקשיב לקול תקיעותינו והרי אין תקיעת שופר בשבת.

שיר של יום - יש הנוהגים: לומר שיר של ראש השנה מזמור פא בתהילים (לוח א"י), **והטעם:** דומיא דר"ח שחל בשבת שדוחה שירו לשיר של שבת כדי פרסם שנקבע החודש וכן הוא ברי"ה שהוא גם ר"ח שירו דוחה שיר של ר"ה, ויש אומרים: ששיר של יום דוחה שיר של יו"ט ואומרים "מזמור שיר ליום השבת" **והטעם:** שרק שיר של ר"ח דוחה כדי לפרסם שהיום ר"ח, משא"כ ראש השנה שמפורסם לכל ממת חודש החגים לכן אינו דוחה של שבת (שעי"מ תקיב).

לאריך בתפילה

אף שנוהגים להאריך בפיוטים ותפילות בשבת אין להאריך יותר מחצות (רמ"א תקפד א, משנ"ב שם ס"ק ה).

תשליך אומרים ביום השני (מט"א תקצח ו, משנ"ב תקפג ס"ק ח).

והטעם: דאפשר שהנהר מחוץ לעיר ומשום הוצאה שנושאים ספרים אסור, דאסור הוצאה שלא לצורך אף ביו"ט (משנ"ב שם).

טעם אחר: כמו שאין אומרים י"ג מידות כך אין אומרים תשליך שהוא כעין י"ג מידות.

מנחה

קריאת התורה: אחרי אשרי "ובא לציון" אומרים "ואני תפילתי" מוצאים ס"ת ואין אומרים י"ג מידות ותפילה של הוצאת ס"ת, הש"ץ אומר "גדלו", קוראים בתורה שלושה קרואים ככל שבת וקוראים (דברים לב, א) בפרשת "האזינו" (מטה אפרים תקצח ג).

להצלחת התורם ומשפחתו בכל מילי דמיטב

צדקתך: אין אומרים "צדקתך" (משנ"ב תקצח ס"ק א), **והטעם:** מפני שהוא ראש חודש ואין מחלקים בין ראש השנה לשאר החודשים (משנ"ב שם). **טעם אחר:** משום שהיו יום הדין ואין לעורר הדין שאומרים בצדקתך "משפטיך תהום רבה" (אלף המגן תקצח ד).

סעודה שלישית

ר"ה שחל בשבת אוכלים סעודה שלישית כבשאר השבתות (שו"ע תקכט א).

הכנה משבת ליו"ט

אין להכין משבת ליו"ט את הס"ת (שע"ת תרסא) וכן אסור לערוך בשבת את השולחן לסעודת ליל ב' דר"ה (שו"ע תרסז משנ"ב ס"ק ה).

ערכית ליל ב' דר"ה

ברכת "ותודיענו" - במעריב ליל ב' דר"ה אחרי "אתה בחרתנו" אומרים "ותודיענו", שהוא כעין "אתה חננתנו", ורב ושמואל תקנהו בבבל (ברכות לג, ב).

והטעם שאומרים "וחגיגת הרגל" אע"פ שר"ה אינו נחשב כרגל, מ"מ כמו שמצאנו שאומרים במוצאי יו"ט בהבדלה בין יום השביעי לששת ימי המעשה דאמרינן סדר הבדלה הבדלות הוא מונה ה"ג סדר התיקון הוא אומר (משנ"ב תקצט ס"ק ב).

הכנת פתיל צף להדלקת נרות ליו"ט שני

הכנסת פתילה בפתיל צף, יש אומרים: שיש להכין הפתילות מערב שבת עבור יו"ט, **והטעם:** כיון שאסור להכין הפתילות ביו"ט משום מתקן מנא (הגרמ"א פריינד ז"ל).

ויש אומרים: שמותר ואינו נחשב כעשיית כלי (הגר"ש ואזנר בקונטרס מבית לוי פסקי הלכות הדלקת נרות יו"ט הערה ז). **והטעם:** דאין בו משום עשיית כלי כיון שהעיגול הוא דבר חיצוני ואינו אלא להחזיק הפתילה (הגר"ש"א הלכות חג בחג שבועות עמוד קמז), **טעם אחר:** כיון שפתיל צף עשוי לשימוש חד פעמי ואין לו חשיבות של כלי כיון שמיד אחר הדלקה נפסד הפתילה ואין בזה משום מתקן מנא (שו"ת מנח"י ושו"ת צי"א, קובץ מבית לוי שם).

כשהנקה שבפסק הצף אינו פתוח לגמרי אין להרחיבו על ידי הכנסת הפתילה כי יש בזה חשש מלאכת קורע וחשש מכה בפטיש (הגר"ש"א שערי הוראה קובץ ח עמוד קח).

למעשה כיון שהרבה פעמים אין החור נקוב ועל ידי הכנסת הפתילה נגמר תיקון החור ואסור משום מתקן מנא לכן ראוי להכין מער"ש.

הוצאת הפתילה כדי להכניס פתילה אחרת

יש אומרים: שאסור להוציא הפתילות השרופות מהכוס, **והטעם:** משום מוקצה (ספר מאורי האש פרק א ענף ו הערת הגר"ד בהר"ן ז"ל). **מנהג העולם:** להוציא את הפתילה מהכוס בשביל להכניס אחרת במקומה, **והטעם:** משום שסומכים על דעת הרמ"א (תקט ז) שמותר למלטל מוקצה לצורך אוכל נפש (אור הנרות) (הגרע"א תקא על הט"ז ז).

ובזמנינו שיש אור מהחשמל ואין האור נצרך עבור הסעודה, **הטעם להתיר** כיון שאם יכבה החשמל אור הנר יהיה צורך אוכל נפש (הגרשז"א שש"ב פרק יג הערה פז). **טעם אחר:** לפי שסומכים על הפוסקים שמותרים להדליק בפתילה הישנה ואינה מוקצה.

יש אומרים: שמותר להדליק נר לצורך הבדלה (חוט שני פרק יג), והטעם: כיון שמדליקים לכבוד המצוה, ועוד שאבוקה גורמת תוספת אורה (הגרשז"א שש"כ חלק ג פרק סב הערה לא).

לקרב ולחבר שני הנרות כדי שיהיה אבוקה

יש אומרים: שאין לקרב את הנרות כדי שיהיה אבוקה ככל מוצ"ש, והטעם: כיון שחוששים לגרם כיבוי על ידי חיבור הנרות שממם קצת את החלב, וגם שנוסף על ידי זה מן הנר והוא גרם כיבוי [לשיטת הרא"ש פרק ב ביצה סימן יז] ואסור ביו"ט, ולכן יעמידם קרובים זה לזה, ואע"פ שמצות הבדלה באבוקה כיון שיש חשש לתקלה עדיף שלא לחברם (הגרשז"א ה"ש סח ט' הערה 155).

יש אומרים: שיש לקרב את שני הנרות בשעת הברכה משום אבוקה ככל מוצ"ש (קה"י ארחות רבינו ח"ב קיא, הגריש"א מעדני שלמה ע' לו בהערה).

לכתחילה: אין לקרב ממש עד שיגיעו זה בזה, והטעם: כיון שיש לזהר משום ממחק מחמת החום של האש השעווה עלולה לימם והוא ממחק (הגריש"א שם). כמו כן יש לזהר משום מדבק מחמת חום האש (הגרש"א).

עצה שלא לשנות מכל מוצ"ש ליקח אבוקה קטנה הדולקת זמן מועט, ואין בו הנאה והוא הדלקה רק לצורך מצוה ולהדליקה קודם הקידוש ותכבה מאליה אח"כ (הגרש"א האוה"ל, ער"פ שחל בשבת).

עצה נוספת שלא להיכשל בגרם כיבוי: לקחת שני גפרורים לברכת מאורי האש, ואח"כ מניחם כמו שהם עד שיכבו (ערב פסח שחל בשבת).

עצה נוספת שלא לגרום חשש כיבוי: להניח גפרור על גבי שלהבת הנר ולא יפרידם (הלכות חג בחג שבועות פרק ה הערה 43)

בשמים: אין מברכים ביו"ט, והטעם: לפי שהטעם בבשמים ככל מוצאי שבת כדי להפיג צער הפרידה מן הנשמה היתירה (תוס' ד"ה ביצה לג, ב ד"ה כ"ז). וגם ביו"ט יש לנו נשמה יתירה ואין פרידה מן הנשמה (רשב"ם פסחים קב, ב ד"ה ושמאל), טעם אחר: ששמחת יו"ט ואכילה ושתיה מועיל כמו הבשמים (תוס' שם ד"ה רב), טעם אחר: שחוששים שמא יבוא לקטום ההדס (מרדכי פסחים).

למלאות יין על גדותיו: אין למלאות את היין אף לנהנים לעשות כן בכל מוצאי שבת, והטעם: שהרי סיבת השפיכה כתב ברמ"א לסימן ברכה בתחילת שבוע ועכשיו שהוא יו"ט ואסור בהרווחת שכר, אם יעשה כן הוא בזיון קדושת יו"ט (שש"כ פרק ס"ב הערה כו).

אמירת פסוקי "הנה אל ישועתי": אין אומרים פסוקי "הנה אל ישועתי" ככל מוצ"ש, והטעם: כיון שמעם אמירת פסוקים אלו הוא לסימן טוב למעשה ידיו (בבבואר ברמ"א רצו א) ושייך לומר זאת רק במוצאי שבת לחול שיש בו עשיית מלאכה סימן טוב ולא במוצאי שבת ליו"ט שאין בו עשיית מלאכה (שש"כ פרק ס' הערה סד).

הסתכלות בציפורנים: אין המנהג להביט כ"כ בציפורנים לאור הנר ככל מוצ"ש (הגרשז"א, בהליכות סדר ליל פסח קדש פרק תשיעי הערה 155).

נשים בשתית כוס הבדלה של יקנה"ז: אף שנהגו הנשים שלא לשתות מכוס של הבדלה (בבבואר במשנ"ב רצו ס' ו בשם הש"ה) כוס של יקנה"ז מותר לשתות, והטעם: משום שהבדלה מפילה לקידוש ועל היין יש שם יין של קידוש ולא של הבדלה (הגרשז"א, בהליכות שלמה סדר ליל פסח פרק ט דבר הלכה מז, קובץ מבית לוי יו"ט שחל במוצ"ש ז).

שעוה שנשארת בכוס מותר להוציאה ואינו בטלמול מוקצה, (חיי אדם כלל מב ס"ב), והטעם: כיון שהשעוה הדבוקה היא מועמט ואינה חשובה היא במילה לגבי הפומט, והיא כלכלוך שבסיר וכדו' שאפשר להסירו (הגרשז"א שש"כ ח"א פרק יג מג) אך אין לשפוך מים רותחים על שאריות השעוה כדי להמיסם, והטעם: משום איסור מוליד (יו"ט בהלכותו פרק כו יד).

ולכתחילה יוציא את שאריות השעוה לפח האשפה, והטעם: כדי שיפלו ישר לפח לפי שהשעוה מוקצה ואסורה בטלמול (שש"כ פרק יג הערה קמ).

הוצאת דיסקית של נרות מכוסות זכוכית מותר להוציא את הברזל שנשארו מהנרות שמניה בכוס זכוכית על ידי כפית וכדומה, והטעם: כלעיל שבמילה לכלי (הגרשז"א והגרש"א ארחות שבת ח"ב פרק יט הערה רפו).

אמירת המבדיל לפני עשיית מלאכה והדלקת הנרות

נשים שלא התפללו תפילת ערבית של יו"ט ולא שמעו הבדלה, וכן אדם הרוצה לעשות מלאכה המותרת ביו"ט קודם הבדלה יאמרו קודם עשיית מלאכה "המבדיל בין קודש לקודש" (רמ"א רצ"ז), והטעם: כדי להתיר לעשות מלאכה קודם הבדלה ולהדליק הנרות (משנ"ב שם ס"ק לו).

הדלקת נרות של יו"ט

זמן הדלקת נרות לביל שני של ר"ה יש להדליק אחר צאת הכוכבים.

יש אומרים: שעדיף להדליק בחדר חשוך ושם לברך או לבזון מע"ש שעון שיכבה את החשמל בזמן הדלקת נרות ולא בחדר שיש בו חשמל, והטעם: כיון שכשיש חשמל הנרות הם רק תוספת אורה (ספר הלכות חג בחג יו"ט עמוד קא בשם הגריש"א).

קידוש יקנה"ז

יקנה"ז – כאשר חל יו"ט במוצאי שבת ישנו סדר מיוחד והוא שילוב של קידוש עם הבדלה ביחד, והטעם: כיון שמדובר ביו"ט יש לומר קידוש של יו"ט, ומכיון שמדובר במוצאי שבת יש לומר גם הבדלה. סדר הברכות: יקנה"ז, יין – ברכת היין, קידוש – ברכת הקידוש, נר – ברכת האש, הבדלה – ברכת הבדלה זמן – ברכת שהחינו.

הטעם בסדר הזה – יין ראשון, לפי שהיין גורם לקדושה שתאמר שאם אין יין אין מקדשים, ועוד שייך הוא תדיר, ותדיר ושאנו תדיר תדיר קודם (גמ' ברכות נא, א),

קידוש לאחריו, והטעם: לפי שקדושת היום עדיפא מהבדלה, טעם אחר: לפי שאם יבדיל תחילה מיהו עליו קדושת השבת כמשאוי (רשב"ם פסחים קב, ב).

נר קודם להבדלה, והטעם: ככל מוצאי שבת שגר קודם להבדלה (רשב"ם שם ד"ה רב).

הבדלה קודם לזמן: לפי שברכת שהחינו לא נתקנה דווקא על הכוס שהרי אם לא אמרו בשעת קידוש אומרו בשוק (עירובין מ, ב).

בברכת הנר

ברכת הנר על נר מיוחד שהודלק להבדלה או על נרות יו"ט.

ברכה על נרות יו"ט: יש אומרים שאין להדליק נר מיוחד עבור נר הבדלה ומברכים ברכת הנר במוצאי שבת זו על נרות יו"ט שהודלקו כבר, והטעם: כיון שמבואר בשו"ע (תקידה משנ"ב שם ס"ק ל) שאסור להדליק נר של בטלה [שאנו לצורך] ביו"ט, ומיהו נר מצוה [כגון ברית וכדו'] מותר אך לא לכל צורך מצוה מותר, ונר הבדלה במוצ"ש זה כיון שיש עוד נרות, [נרות יו"ט] וכיון שכל דין אבוקה במוצ"ש הוא רק הידור בעלמא ובפרט בזמנינו שאין צריך את האור הזה לצורך אורה שהרי יש אור החשמל לכן אין להדליק נר מיוחד בעבור זה (שו"ת ריב"א ח"ב קו, הגרשז"א ה"ש פסח פרק ט ארחות הלכה הערה 155).

ניתן לקבל את העלון במיל: lev17382@gmail.com

לע"נ הרב אברהם בן הרב יוסף זצ"ל גלב"ע ו' תשרי - ולע"נ רעיתו שושנה בת שמואל גלב"ע ו' אדר